

UNIVERSALIAUS DIZAINO PRITAIKYMO TEORINIAI ASPEKTAI JUDĖJIMO NEGALĖS KONTEKSTE

Aristida Čepienė, Samanta Petkevičiūtė

Šiaulių valstybinė kolegija

Anotacija. Straipsniu siekiama teoriškai pagrįsti universalus dizaino pritaikymą judėjimo negalią turintiems asmenims. Straipsnyje analizuojamas universalus dizaino pritaikymo aspektai judėjimo negalią turintiems asmenims. Tyrimo metodas – mokslinės literatūros ir teisinių dokumentų analizė. Neįgaliųjų integracijoje vis didesnį vaidmenį atlieka universalus dizainas kaip socialinio dalyvavimo instrumentas. Dalyvavimo procesas ypač svarbus neįgaliojo gyvenime. Žmogus, turintis judėjimo negalę, dažniausiai dėl aplinkos nepritaikymo arba netinkamo pritaikymo aplinkos negali būti savarankiškas, dalyvauti visuomenės gyvenime, jam būtina aplinkinių pagalba. Įstatymai, reglamentuojantys neįgaliųjų integraciją, turėjo įtakos naujai susiformavusiems universalus dizaino principams, kurie grindžiami visų asmenų lygiavertiškumu suteikia galimybę judėjimo negalios asmenims jaustis pilnaverčiais visuomenės dalyviais.

Reikšminiai žodžiai: universalus dizainas, judėjimo negalė, pritaikomumas, įgalinimas.

Įvadas

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis 2017 metų pabaigoje Lietuvoje gyveno 242 tūkst. neįgalių asmenų. Kaip nurodoma Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programoje judėjimo sutrikimus turinčių asmenų Lietuvoje yra daugiau kaip 60 tūkstančių. Tiesiogiai negalia paliečia kas dvyliktą Lietuvos pilietį (Kuodytė, Pajarskienė, 2012).

Viena iš priemonių, paspartinančių neįgaliojo įgalinimo procesą – taikomoji fizinė aplinka (Ostroff, 2011). Integracija į visuomenę priklauso nuo aplinkos pritaikymo, keitimo, visapusiškų savarankiško gyvenimo sąlygų sudarymo. Tai būtina sąlyga atkuriant žmogaus dvasinį, fizinį, ekonominį savarankiškumą, siekiant jį įgalinti ir sudaryti sąlygas aktyviam šių asmenų bendruomeniniam gyvenimui ir socializacijai (Išoraitė, 2007).

Universalus dizainas ir jo principų pritaikymas yra pakankamai naujas procesas Lietuvoje, tačiau pasaulio šalyse universalus dizaino, kaip aplinkos visiems (tarp jų ir judėjimo negalią turintiems asmenims) kūrimas jau įsibėgėjęs. Švedijoje (Gjoteborge) sėkmingai dėstoma universalus dizaino ir bendruomenės planavimo studijų programa. Norvegijos ministerija patvirtino veiksmų planą, kuriame įtvirtino universalus dizaino strateginių krypčių kūrimą, pagal kurį projektuojama aplinka, pastatai, transporto sistema, paslaugų prieinamumas (Bitinaitė, 2013).

Universalus dizaino pritaikymas tampa neišvengiama būtinybe mūsų šalies miestuose. Jeigu įvairios pritaikymo reformos vyksta daugelyje pasaulio šalių jau antrąjį dešimtmetį, tai tokio dizaino pritaikymu Lietuvoje imta domėtis tik pastaruoju metu (Šliužienė, 2012).

Tyrimo objektas – universalus dizaino pritaikymas judėjimo negalią turintiems asmenims.

Tyrimo tikslas – teoriniu aspektu išanalizuoti universalus dizaino pritaikymo diskursą judėjimo negalią turintiems asmenims.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti teorinius neįgaliųjų įgalinimo ir socialinės integracijos procesus. 2. Apibrėžti universalus dizaino sampratą ir principus. 3. Ištirti tarptautinį ir nacionalinį universalus dizaino pritaikymo teisinį reglamentavimą.

Judėjimo negalios asmenų įgalinimo paradigma ir socialinės integracijos samprata

Neįgalūs asmenys yra bendra ir neatsiejama visuomenės dalis. Valstybė privalo sudaryti neįgaliesiems žmonėms vienodas, lygiai tokias pačias kaip ir sveikiems galimybes integruotis į visuomenę užtikrinant kokybišką gyvenimą. Negalia visuomet buvo laikoma išskirtine norma, skirtingumu arba nukrypimu nuo normos. Įvairiose šalyse įvairiais laikotarpiais atrandama mistinių neįgalumo baimių, bandymų neįgaliuosius išstumti iš bendruomenės (Kvieskienė ir kt., 2015).

L. Alčiauskaitė ir L. Šinkariova (2013) pabrėžia, kad „negalia daro įtaką visiems žmogaus gyvenimo aspektams ir sukelia pokyčių, prie kurių asmeniui reikia prisitaikyti. Šiems pokyčiams priskiriama: didelis psichologinis distresas, skausmas, pablogėjęs fizinis funkcionavimas, kasdienės veiklos apribojimai, socialinė stigma, šeimos vaidmenų ir gyvenimo būdo pakitimai“ (p. 88). Tarp įvairių negalios formų egzistuoja labai jautri ir lengvai pažeidžiama, Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuose rekomendacijose (2012) apibrėžiama, judėjimo negalia – „ribotos galimybės judėti, valdyti rankas ar kojas; žmonės, turintys judėjimo sutrikimų, dažniausiai naudojami techninės pagalbos neįgaliesiems priemonėmis: neįgaliųjų vežimėliai, ramentai, kojų stabilizatoriai, vaikštynės, lazdos palengvina žmonių, turinčių

fizinę negalią, judėjimą“. Kaip teigia J. Viluckienė (2011), judėjimo negalios asmenys išsiskiria savo išorinėmis savybėmis, neatitinkančiomis „normalaus“ arba „standartinio“ žmogaus įvaizdžio, todėl tokie asmenys tampa ypač savita visuomenės socialine grupe, kurią likusieji visuomenės nariai dažniausiai suvokia ir vertina kaip kitokių, svetimų, nepažįstamų ir vengtinų žmonių grupei. Taip atsitinka dėl kitokios, išskirtinės kūno išvaizdos ir sėdėjimo neįgaliojo vėžimėlyje. Šis socialinis nuotolis trukdo neįgaliųjų integracijos procesui. Dėl neigiamų nuostatų neįgaliųjų atžvilgiu susidaro kliūtys jiems savarankiškai priimti sprendimus, įsilieti į socialinį, kultūrinį, politinį, bei ekonominį visuomenės gyvenimą bei tapti visaverte jos dalimi.

Šiandien įgalinimo tema diskutuojama daugelyje mokslo sričių, taro jų ir socialiniame darbe. Lietuvoje žymūs mokslininkai, nagrinėjantys įgalinimo temą įvairiais socialiniais aspektais (Jasiūnienė, 2012; Motiečienė, 2012; Dvarionas ir kt., 2014) teigia, kad be įgalinimo idėjos ir įgalinančių metodų taikymo beveik neįsivaizduojama moderni gerovės valstybė, ypač svarbus tampa socialinių darbuotojų pasirengimas taikyti įgalinančiuosius metodus, įsisąmoninti šiems metodams būdingas vertybines nuostatas ir lemiančius veiksniai.

Įgalinimo procesas apibūdinamas kaip asmenų kompetencijų ir vidaus galių suaktyvinimas, siekiant teigiamų pokyčių gyvenime, yra veiksmingas socialinės pagalbos modelis, pasireiškiantis per individualaus ir bendruomeninio darbo su asmeniu dimensijas (Gvaldaitė, 2009). D. Gerulaitis, B. Gudiničius, M. Jurevičienė, L. Radzevičienė, I. Baranauskienė, (2011) cituodami Lordą, asmens įgalinimą traktuoja kaip besitęsiantį, ilgalaikį procesą, įtraukiantį asmenį į pozityvius pokyčius, susijusius su individo savigarba, savivaizdžiu ir padedantį kurti bei plėtoti prasmingus socialinius ryšius. Neįgaliojo asmens apsisprendimo galia remiasi jo savarankiškumo lygiu, kuo didesnė nepriklausomybė nuo aplinkos, tuo didesnė galimybė dabartinius gebėjimus ugdyti ir juos pritaikyti ateities tikslams pasiekti (Edyburn, 2010).

Analizuojant įvairių tyrimų duomenis, judėjimo negalios aspektais (Vaicekauskienė, Bartkevičienė, 2013; Kviešienė ir kt. 2015; Vaicekauskienė, Beliavskaja, 2016), pastebima, kad socialinis įgalinimo diskursas vis labiau atspindi polinkį diskutuoti apie neįgaliųjų integraciją, specialiųjų poreikių asmenų galias, gebėjimus aktyviai dalyvauti socialiniame gyvenime, apie jų įtraukimą, „socialinės aplinkos priartinimą prie paties asmens“ (Kviešienė ir kt. 2015).

Lietuvos edukologijos universiteto mokslininkai G. Kviešienė ir kt. (2015) terminą „integracija“ aiškina kaip neįgalių žmonių įsiliejimą į visuomenę. Esminis neįgaliųjų integracijos uždavinys turėtų būti

diskriminacijos vengimas, galimybių tolydumas ir tikslinga pozityvioji diskriminacija. Tai reikštų, kad viešosios erdvės bei viešosios įstaigos (fizinė, kultūrinė aplinka, pastatai ir transportavimas, socialinis ir sveikatos aptarnavimas, mokymosi ir darbo galimybės, kultūrinis ir socialinis gyvenimas) turi būti prieinamos visiems piliečiams, taip pat neįgaliems žmonėms. V. Vaicekauskienė ir I. Beliavskaja (2016) negalią (tarp jų ir judėjimo) turinčių asmenų integraciją apibrėžia kaip galimybių ir sąlygų sudarymą, kur neįgalusis dalyvauja jam palankioje aplinkoje, bendrauja ir bendradarbiauja su įvairių grupių žmonėmis.

Dabartiniu metu vis labiau įsitvirtina socialinis neįgaliųjų integracijos modelis, kurio esmė – negalios kaip konflikto tarp žmogaus ir aplinkos suvokimas. Atsižvelgiant į socialinį negalios modelį fizinių funkcijų sutrikimas tėra viena iš sąlygų problemoms atsirasti. Pagrindinės neįgalių asmenų patiriamų sunkumų priežastys – visuomenės negebėjimas suteikti neįgaliems asmenims tinkamų paslaugų ir adekvačiai tenkinti jų poreikius (Žemaitienė ir kt., 2011).

Socialinis modelis neįgalumą traktuoja kaip socialinę problemą, kaip asmens išitraukimą į visuomenės gyvenimą. Modelis aktualizuoja socialinio veiksmo, visuomenės atsakomybės, nuostatų ir ideologijos keitimo, žmogaus teisių temas. Socialiniame integracijos modelyje dėmesys nuo asmeninių funkcinių apribojimų nukreipiamas į aplinkos sukeltus apribojimus tam tikroms žmonių grupėms. Šis modelis teigia, kad net jei asmuo su negalia skirtingai funkcionuoja nei kiti asmenys, problemos, su kuriomis jis susiduria, kyla ne iš paties neįgalumo, o iš visuomenės pusės. Integracija yra ne asmens su negalia, o visuomenės problema, kurios sprendime aktyviai dalyvauja patys neįgalieji (Ruškus, Mažeikis, 2007).

Biopsichosocialinis modelis, kaip ir kiti socialiniai modeliai, teigia, jog žmogaus veiklos ribotumas ir dalyvavimo visuomenės ir bendruomenės gyvenime varžymas priklauso nuo aplinkybių, kuriomis žmogus gyvena. Iš aplinkos išplaukiantis dalyvavimo varžymas ir veiklos ribojimas yra diskriminacija arba lygių galimybių pažeidimas (Bagdonas ir kt., 2007). Šis modelis apima visą neįgaliųjų socialinės integracijos sistemą, ne vien socialinės rehabilitacijos paslaugų teikimą. Prie šio modelio Lietuva artėja – nuosekliai ir kompleksiskai keičiama neįgalumo, darbingumo ir specialiųjų poreikių nustatymo, įvairių paslaugų teikimo neįgaliesiems tvarka, tolstanta nuo medicininės negalios sampratos, vis didesnę svarbę įgyja socialiniai aspektai (Kviešienė ir kt., 2015).

Pasikeitus neįgaliųjų socialinės integracijos ideologijai, neįgaliųjų įsiliejimas į visuomenę yra oficialiai deklaruojama siekiama. Integracija – tai

toks socialinis procesas, kuriame dalyvauja dvi grupės: neįgalus žmogus ir sveiki visuomenės nariai. Norint integruoti neįgalų žmogų į visuomenę reikia atsižvelgti į jo poreikius. Vienas iš poreikių neįgaliam žmogui yra viešos bei privačios aplinkos pritaikomumas (Žukauskas, Daugėla, 2006). Kaip teigia G. Kvieskienė ir kt. (2015), esminis neįgaliųjų integracijos uždavinys turėtų būti diskriminacijos vengimas, galimybių tolydumas ir tikslinga pozityvioji diskriminacija. Tai reikštų, kad viešosios erdvės bei viešosios įstaigos (fizinė, kultūrinė aplinka, pastatai ir transportavimas, socialinis ir sveikatos aptarnavimas, mokymosi ir darbo galimybės, kultūrinis ir socialinis gyvenimas) turi būti prieinami visiems piliečiams, taip pat neįgaliesiems žmonėms.

Universalus dizainas kaip galimybė įgalinti judėjimo negalios asmenis dalyvauti visuomeniniame gyvenime

Atliekant mokslinės literatūros analizę pasigesta universalaus dizaino sąvokos apibrėžimo Lietuvos autorių kontekste, o užsienio mokslininkai (Steinfeld, 2010; Ostroff, 2011; Steinfeld, Maisel, 2012 ir kt.) sąvoką „universalus dizainas“ apibrėžia kaip gaminių ir aplinkos planavimo bei kūrimo strategija, kuria siekiama sukurti visus narius įtraukiančią visuomenę, kur būtų užtikrintos visiškai lygios galimybės ir dalyvavimas visiems. Universalus dizainas yra toks gaminių ir aplinkos kūrimas, kai jais gali naudotis visi žmonės kuo platesniu mastu, be pritaikymo ir specialaus dizaino būtinybės. Dizainas yra norminamoji strategija, kuri leidžia apibrėžti gaminių ir aplinkos savybes taip, kad jais galėtų naudotis visi lygiomis teisėmis. Jis turi funkcionuoti kartu su kitais visuomeniniais tikslais ir sudaryti integruotą visuminio dizaino dalį (Steinfeld, 2010).

Neįgaliųjų teisių konvencijoje universalus dizainas apibrėžiamas kaip gaminių, aplinkos, programų ir paslaugų, skirtų naudoti visiems žmonėms kuo platesniu mastu, dizainas, kai nėra pritaikymo ar specializuoto dizaino būtinybės. Universalus dizainas taip pat reiškia pagalbinius įrenginius, skirtus konkrečioms neįgaliųjų grupėms, kai tai yra būtina.

Kaip teigia E. Steinfeld ir J. Maisel (2012), universalaus dizaino tikslas – užtikrinti lygias galimybes ir dalyvavimą žmonėms, turintiems funkcinių sutrikimų, pašalinant esamus funkcijas ribojančius kliuvinius ir užkertant kelią naujų atsiradimui. Universalaus dizaino sąvoka reiškia naują mąstymą, nes į jį įeina griežtesnis lygių galimybių reikalavimas nei į prieinamumo žmonėms, turintiems funkcinių sutrikimų, sąvoką. Prieinamumas neįgaliesiems gali būti užtikrintas specialiais sprendimais, o universalus dizainas reikalauja, kad pagrindinis sprendinys patenkintų visus vartotojų

poreikius, taro jų ir neįgaliųjų. Dizainas čia suprantamas kaip bendras darbo procesas, įeinantis į aplinkos kūrimą ir apimantis 8 kryptis: sveikatingumo, patogumo, nepriklausomybės, supratingumo, geros savijautos, socialinės integracijos, pritaikomumo, skirtingų kultūrų priėmimo ir visų jų suderinamumą tarpusavyje.

E. Ostroff (2011) nuomone, vienas iš pagrindinių universalaus projektavimo strateginių tikslų yra skatinti lygybę ir užtikrinti lygiateisį visų visuomenės narių, įskaitant ir turinčius negalią, dalyvavimą visuomenės gyvenime, šalinant jau esamas kliūtis ir vykdant netinkamų pokyčių prevenciją. Kaip teigia S. Žukauskas, M. Daugėla (2006), neįgalieji dažnai negali arba gali tik ribotai naudotis įvairių viešų įstaigų paslaugomis: apsipirkti, pasirinkti prekes/paslaugas, laisvai judėti miesto objektuose, važiuoti viešuoju transportu, lankytis kultūrinuose renginiuose, bažnyčiose, pramogų objektuose ir t. t., kartais tai riboja ir jų saviraiškos galimybes. Esant tinkamam aplinkos pritaikymui žmonės su fizine negalia yra neišskiriami iš aplinkinių ir dalyvauja visuomenės gyvenime kartu su visais ir taip pat kaip visi žmonės. Pritaikyta aplinka sukelia teigiamas emocijas, sudaro sąlygas neįgaliųjų savarankiškumui ir visaverčiam socialiniam dalyvavimui, teigiamai veikia neįgaliojo identitetą.

Universalaus dizaino principai ir jų pritaikymas

Universalus dizainas – tai ateities perspektyva, apibūdinanti aplinką, kurioje patogų ir malonų būti kiekvienam – neišskiriant neįgaliųjų, vyresnio amžiaus žmonių, tėvų su mažais vaikais. Vadovaujantis tokiu principu aplinka kuriama pirmiausiai apgalvojant visus išskirtinius žmonių poreikius ir suprantant, kad jei tai bus patogų žmogui su specialiomis reikmėmis, bus patogų ir likusiai visuomenės daliai (Bitinaitė, 2013).

Aplinkos prieinamumo svarba akcentuojama socialinio dalyvavimo ir savarankiškumo neįgaliųjų integracijos modeliuose (Zaleskienė 2012; Vaicekauskienė, Čiužas, 2013; Kvieskienė ir kt., 2014). Aplinkos prieinamumas yra svarbi prielaida aktyviam neįgaliųjų bendruomenės gyvenimui. Visiems žmonėms, t. y. ne vien neįgaliesiems, bet ir pagyvenusiems, taip pat vaikus vežimėlyje vežantiems aplinkos prieinamumas suteikia galimybę laisvai, be kliūčių ir apribojimų judėti ar naudotis aplinkoje esančiais objektais. Pritaikyta aplinka neįgaliesiems sudaro sąlygas savarankiškumui ir visaverčiam socialiniam dalyvavimui, teigiamai veikia neįgaliojo identitetą, taip pat skatina neįgaliųjų pagyrimus ir dėkingumą visuomenei. O nepritaikyta arba netinkamai pritaikyta aplinka sukelia diskomfortą, riboja asmens

galimybę judėti, atlikti tas pačias veiklas kaip ir kitiems (Korolevič, 2009).

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo trečiame straipsnyje apibrėžiami pagrindiniai neįgaliųjų socialinės integracijos principai. Neįgaliųjų socialinė integracija organizuojama vadovaujantis šiais principais: *lygių teisių, lygių galimybių, diskriminavimo prevencijos, visapusiško dalyvavimo, savarankiškumo ir pasirinkimo laisvės užtikrinimo, prieinamumo, neįgalumo kompensavimo, decentralizacijos, destigmatizacijos, perimamumo ir lankstumo, skirtingų poreikių tenkinimo*.

Mokslinėje literatūroje egzistuoja požiūris, jog identifikuojant universalaus dizaino principus buvo atsižvelgta į neįgaliųjų integracijos įstatymuose numatytas gaires (Steinfeld, 2010; Ostroff, 2010; Steinfeld, Maisel, 2012). Universalaus dizaino koncepcija – tai naujas požiūris į jau esamą: jis stipriau akcentuoja lygybę, nei tai yra išreiškiama neįgaliųjų žmonių integracijos modeliuose.

Universalaus dizaino principai apibrėžiami Neįgaliųjų teisių konvencijoje: *lygios galimybės, lankstumas, paprastumas ir intuicija, suprantama informacija, klaidos tolerancija, minimalios fizinės pastangos, tinkamas dydis ir erdvė*. Lyginant minėtuose dokumentuose pateiktus principus galima įžvelgti nemažai panašumų – abiejose užtikrinamos lygios galimybės, prieinamumo, nediskriminavimo, skirtingų poreikių tenkinimo svarba. Plačiai taikomas universalaus dizaino principas leidžia kurti universalius ir kiekvienam patogius naudotis gaminius, pastatus bei jų aplinką. Sukurti taikant universalų dizainą sprendimai pasižymi lanksčiomis naudojimo galimybėmis, nereikalauja naudoti didelės fizinės jėgos, suprasti naudojimosi būdą intuityviai lengva, nėra susižalojimo tikimybės. Vadovaujantis lankstumo ir visapusiško dalyvavimo principais dar projektavimo etape numatoma, kad neįgaliam būtų taip pat patogus naudotis produktais ir aplinka kaip ir sveikam žmogui. Kita vertus, užtikrinant lygybę sprendimai adaptuojami ne vienai atskirai grupei, bet visiems gyventojams, įvertinant jų amžių ir sveikatos būklę.

Universalaus dizaino srityje toliausiai pažengusios ekonomiškai stiprios šalys, pavyzdžiui, norvegai, švedai vadovaudamiesi universalaus dizaino veiksmų planu iki 2025 metų, sėkmingai planuoja ir projektuoja aplinką, pastatus ir prieigas, transporto sistemą bei informacines technologijas visiems (Šliužienė, 2012). Atlikti tyrimai JAV sveikatingumo ir sporto centrų ar klubų aplinkoje, buvo nustatyta, kad didžiojoje dalyje tokių objektų yra atsižvelgta į klientų, turinčių judėjimo ir regos negalią, poreikius. Atlikus tyrimą Jungtiniuose Arabų Emyratuose (toliau – JAE) esančio Al Aino miesto viešų objektų pritaikymą žmonėms, turintiems fizinę negalią ir judantiems neįgaliojo

vežimėliu tyrimas parodė, kad nepaisant to, jog JAE nėra teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos pritaikymą, 17 atsitiktinai pasirinktų ir tirtų objektų nemaža dalimi yra pritaikyti (Žukauskas, Daugėla, 2006). Belgijai 2013 m. skirta Prieinamumo premija, kurioje universalaus dizaino tikslai nustatyti kaip prioritetinės veiklos kryptys, remiamasi dizaino rekomendacijomis. Liuksemburge rengiamos „Galių suteikimas. Savivaldybės įgalina gyventojus“ programos, kuriose savivaldybių darbuotojai buvo mokomi, kaip pritaikomi universalaus dizaino principai įvairiose erdvėse (viešosiose, miestų transportų, parduotuvėse, darbo vietose). Italijoje, Milano mieste daug dėmesio susilaukė gyvenamosios erdvės pritaikymo, atliekant nedidelės apimties statybos darbus projektas. Jo metu gyventojams, turintiems specialių poreikių, pritaikytas būstas panaudojant minimalias lėšas (Aragall ir kt., 2013).

Tačiau jų pavyzdžiu Lietuva seka vangiai: pasak 2011 m. gruodžio mėnesį vykusio seminarų ciklo „Universalus dizainas: realijos ir perspektyvos“ organizatorių, seminaruose dalyvavo itin mažai savivaldybių atstovų. Jų abejingumui išmintingai architektūrai turi įtakos vyraujantis požiūris, kad universalus dizainas – vien tik aplinkos pritaikymas neįgaliesiems, kuriais Lietuvoje rūpinasi Neįgaliųjų reikalų departamentas. Tačiau žmonės su negalia sudaro apie 9 proc. šalies gyventojų, o patogi aplinka bei pritaikyta infrastruktūra būtina daugiau nei trečdaliui Lietuvos: senyvo amžiaus, judėjimo ar orientavimosi sutrikimų turintiems žmonėms, vaikams, šeimoms su kūdikiais (Šliužienė, 2012). Apie būtinybę pritaikyti aplinką byloja ir gyventojų senėjimo dinamika: pasaulis sparčiai sensta ir Lietuva nuo jo neatsilieka (Bitinaitė, 2013).

Universalaus dizaino pritaikymo judėjimo negalią turintiems asmenims tarptautinis ir nacionalinis teisinis reglamentavimas

Neįgalūs asmenys (tarp jų ir judėjimo negalios) juridškai turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai, jiems sudaromos tokios pat ugdymosi, darbo, laisvalaikio leidimo, dalyvavimo visuomenės, politiniame ir bendruomenės gyvenime galimybės. Tačiau jie praktiniame gyvenime patiria kur kas daugiau sunkumų nei sveikieji. Neįgaliųjų integracijos nuostatai įrašyti į svarbiausius teisės aktus, kuriais reglamentuojama sveikatos priežiūra, pensijų, socialinių paslaugų, šalpos (socialinių) pensijų skyrimas, transporto lengvatų teikimas, neįgaliųjų ugdymas, aplinkos pritaikymas prie tų asmenų ir kt. (Žukauskas, Daugėla, 2006). Statyba be kliūčių negali egzistuoti be atitinkamos teisinės sistemos ir jos įgyvendinimo nuostatų (Aragall ir kt., 2013).

Tarptautinis teisinis reglamentavimas

Pirmasis tarptautinis dokumentas priimtas Europos Ministrų komiteto, reglamentuojantis universalus dizaino principų taikymą – Rekomendacija valstybės narėms dėl Europos tarybos veiksmų plano skatinti žmonių, turinčių negalią, teises ir visapusišką dalyvavimą visuomenėje: žmonių, turinčių negalią, gyvenimo kokybės gerinimas Europoje 2006–2015 m. Šiame plane sukurta aplinka nurodoma kaip šešta veiklos kryptis. Akcentuojama, kad svarbiausias tikslas yra sukurti patogią visuomenę visiems. Patogi ir lengvai prieinama aplinka turi suvaidinti labai svarbų vaidmenį, kuriant labiau įtraukiančią visuomenę, kur neįgalūs žmonės galėtų dalyvauti kasdieniame gyvenime. Sukurtoje aplinkoje esančios kliūtys neleidžia arba trukdo žmonėms, turintiems negalią, jame dalyvauti ir naudotis savo pagrindinėmis teisėmis. Be to, sukurti aplinką, kuri būtų prieinama žmonėms, turintiems nesvarbu kokio tipo negalią, naudingą visiems visuomenės nariams. Tam reikia suprasti, kokios kliūtys egzistuoja, įskaitant nuostatus ir fizines kliūtis, ir išpareigojimo pozityviais veiksmais bei kitomis priemonėmis jas pašalinti. Rezoliucija dėl Universalus projektavimo ragina universalus projektavimo principus įdiegti į mokymo programas visų profesijų, susijusių su aplinkos kūrimu, tokių kaip architektų, inžinierių, miestų projektuotojų ir visų kitų atitinkamų profesijų bei specialybių, susijusių su aplinkos kūrimu. Kuriant patogesnę, prieinamesnę ir suprantamesnę aplinką, veiksmų plane rekomenduojamas šių kryptų įgyvendinimas:

- užtikrinti, kad visos svarbios politikos sritys apimtų bendrą tikslą, sukurti kliūčių nesudarančią aplinką;
- naudoti pagalbines priemones ir technologijas naujoves, siekiant didesnio sukurto aplinkos prieinamumo, kad neįgalūs žmonės turėtų lygias galimybes dalyvauti bendruomenės gyvenime. Tokios praktikos turėtų būti taikomos naujiems statiniams ir vis labiau plisti į jau esančius pastatus;
- palaikyti universalus projektavimo idėją propaguojančių centrų kūrimą, išskėlimą ir palaikymą;
- užtikrinti reikiamą dėmesį žmonių, turinčių negalią, saugumui, numatant nepaprastų atvejų (avarijų) ir evakuacijos procedūras;
- užtikrinti, kad nebūtų sudaroma kliūčių patekti į pastatus ir viešąsias vietas gyvūnams, padedantiems neįgaliesiems žmonėms.

Dar vienas labai svarbus tarptautinis teisės aktas įtvirtinantis universalus dizaino svarbą šalyse ir neįgaliųjų gyvenime – *Neįgaliųjų teisių konvencija*. Lietuvoje 2010 m. gegužės 27 d. Seime ratifikuota įstatymu. Neįgaliųjų teisių konvencijoje teigiama, kad politikos požiūris turi būti keičiamas šiuose aspektuose:

- Konvencijoje pripažįstamas ir akcentuojamas neįgaliųjų savitumas ir pagarba jų orumui. Taigi visuomenė neturi stengtis neįgaliesiems taikyti savo standartus ir normas, tačiau turi būti pripažinta „norma“ ir tai, kaip tai mato ir supranta neįgalieji.
- Neįgalumas arba apsunkintas funkcionavimas aplinkoje atsiranda ne dėl tam tikrų asmens fizinių ar psichinių savybių, bet dėl to, kad aplinka (plačiąja prasme) jam nepritaikyta.

Neįgaliųjų teisių konvencija įpareigoja šalis imtis arba skatinti imtis mokslinių tyrimų, remti ir skatinti veiklą, susijusią su universalus dizaino prekių, paslaugų, įrangos ir priemonių projektavimu, konstravimu, statymu, statiniai ir prekės, turi būti tokios, kad jų pritaikymui atskirų grupių gyventojams reikėtų kuo mažiau sąnaudų, remti universalus dizaino idėją rengiant standartus ir gaires. Valstybės, šios Konvencijos šalys, turi siekti, kad neįgalieji galėtų gyventi savarankiškai ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse, imasi atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, transporto, informacijos ir ryšių, įskaitant informacijos ir ryšių technologijų bei sistemų, taip pat kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą tiek miesto, tiek kaimo vietovėse.

Europos komisija 2009 m. sudarė Rekomendaciją šalims narėms dėl aktyvaus dalyvavimo užtikrinimo taikant universalus dizaino strategiją, kuria siekia skatinti visapusišką dalyvavimą bendruomenės gyvenime, ir visų pirma, užkirsti kelią naujų kliūčių kūrimui projektuojant nuo pat pradžių, ieškant sprendimų, kurie yra tinkami ir naudingi visiems, ir tai daryti atsižvelgiant ir atitinkamai integruoti į savo politikos priemones, teisės aktus ir praktiką. Universalus dizainas yra strategija, kuria siekiama, kad įvairi projektuojama ir komponuojama aplinka, produktai, komunikacijos, informacijos technologijos ir paslaugos būtų prieinamos ir suprantamos bei naudojamos kuo platesnės visuomenės labiausiai nepriklausomu ir natūraliu būdu, svarbiausia be specialaus pritaikymo ar specializuotų sprendimų. Ji skatina pereiti prie į vartotoją orientuotą dizainą, holistinį požiūrį, siekiant prisitaikyti prie žmonių su negalia poreikių, nepriklausomai nuo bet kokių pokyčių, kuriuos jie gali patirti per savo gyvenimą, universalus dizaino koncepcija turėtų tapti neatskiriama politikos ir planavimo dalyku visose visuomenės gyvenimo srityse.

Kaip teigia M. Spautz (2013), „prieinamumo srityje per pastaruosius 20 metų padaryta tikrai nemažai: galima pateikti daugybę puikių pavyzdžių iš privataus bei viešojo sektoriaus, tačiau patirtis rodo, kad dar tebelikę nemažai kliūčių, todėl turime atkakliai ir ištvėringai stengtis kurti pasaulį,

kuriame nė vienas žmogus nesijaustų išskirtas ir visi galėtų visapusiškai naudotis žmogaus teisėmis“ (p. 7).

Nacionalinis teisinis reglamentavimas

Pasak V. Vaicekauskienės, I. Beliavskajos (2016), pastaruoju metu vykdoma socialinė politika dėl neįgaliųjų socialinės integracijos ir reabilitacijos tapo kryptingesnė ir nuoseklesnė. 2004 m. atnaujintas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas (buvęs Invalidų socialinės integracijos įstatymas, priimtas 1991 m.). Negalią turinčių žmonių teisinę padėtį reglamentuoja bendri Lietuvos Respublikos įstatymai ir nutarimai: Valstybinės invalidų medicininės, profesinės, socialinės reabilitacijos programos kryptys 1992–2002 metams iki 1995 metų buvo numatyta neįgaliųjų poreikiams pritaikyti tokius veikiančius objektus: gatves, šaligatvius, aikštes, automobilių stovėjimo aikšteles, gydymo ir profilaktikos, socialinio aprūpinimo, ugdymo įstaigas, prekybos, maitinimo įstaigas. O atsižvelgiant į realias technines ir finansines galimybes nuo 1996 iki 2002 metų pritaikyti ir kitus objektus (buitinio aptarnavimo ir kitas įstaigas, geležinkelio, autobusų stotis, oro uostus, miestų autobusų ir troleibusų stoteles, kultūros, sporto, visuomeninio transporto priemones, butus, gyvenamąsias patalpas, gyvenamuosius pastatus iki 2002 metų. Tai vienas pirmųjų teisinių dokumentų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo priimtas siekiant įtvirtinti aplinkos pritaikymą neįgaliesiems teisiniu aspektu. Tačiau atnaujintoje programoje (Nacionalinėje neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 m. programoje) pripažįstama, kad dauguma objektų vis dar nėra pritaikyti neįgaliesiems. Dabartinė 2013–2019 m. programa numato tų pačių objektų pritaikymą, kurie buvo reglamentuoti 1992 m. Tai rodo, kad anksčiau parengtos programos kryptys buvo neveiksmingos ir užsibrėžtų tikslų nepavyko pasiekti. Tačiau įstatyminė bazė buvo kryptingai rengiama ir toliau.

Lietuvos Respublikos statybos įstatyme 1996 m., kurio 6 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad projektuojant, statant, rekonstruojant ar kapitališkai remontuojant pastatus (išskyrus atnaujinamus (modernizuojamus) daugiabučius namus) ir inžinerinius statinius, būtina juos pritaikyti specialiesiems neįgaliųjų poreikiams, vadovaujantis Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymu, o viešojo naudojimo pastatuose, kurių sąrašą tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija.

Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. įsakymu yra patvirtintas Statybos techninių reikalavimų reglamentas: „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“, kuris nustato privalomuosius miestų, miestelių ir kaimų teritorijų, pavienių sklypų bei jų įrangos elementų,

viešųjų, gyvenamųjų bei kitų pastatų, jų interjero bei įrangos elementų reikalavimus, pritaikant juos neįgaliesiems. Šis reglamentas privalomas visiems statybos dalyviams, juridiniams ir fiziniams asmenims bei įmonėms, neturinčioms juridinio asmens teisių, kurių veiklą reglamentuoja Statybos įstatymas, taip pat statybos valstybinį reguliavimą vykdančioms valstybės ir savivaldos institucijoms.

Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 11 straipsnyje aplinkos prieinamumui nustatyti reikalavimai dėl neįgaliesiems fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų, būsto ir jo aplinkos, viešojo transporto objektų, skirtų keleiviams aptarnauti, ir jų infrastruktūros, informacinės aplinkos pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams. Už aplinkos pritaikymo neįgaliųjų specialiesiems poreikiams statybos normatyvinių techninių dokumentų parengimą ir jų įgyvendinimo priežiūrą atsako Aplinkos ministerija. Už objektų pritaikymą neįgaliųjų specialiesiems poreikiams atsako savivaldybių institucijos ir šio straipsnio 1 dalyje nurodytų objektų savininkai bei naudotojai.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2013 m. vasario 5 d. įsakymu Nr. A1-43 patvirtintame Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013–2019 metų programos įgyvendinimo 2016–2018 metų priemonių plane nustatytas vienas iš tikslų – užtikrinti neįgaliesiems galimybę laisvai judėti fiziniame aplinkoje ir naudotis visiems prieinama informacija. Šiam tikslui pasiekti, nustatyti uždaviniai: didinti aplinkos (fizinės ir informacinės) prieinamumą neįgaliesiems ir jų mobilumą bei tobulinti aplinkos pritaikymo teisinį reglamentavimą; parengtų rekomendacijų universalus dizaino principams taikyti ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių universalus dizaino principų taikymą, sukurtų universalus dizaino produktų, prekių ir statinių. Plane teigiama, kad būtina Lietuvoje diegti universalus dizaino (darnaus vystymosi metodologijos) principą, kurio esmė yra tokia: kuriant ir gaminant gaminius bei teikiant paslaugas, siekiama, kad būtų tinkami visoms socialinėms grupėms. Taip pat numatyta parengti ir patvirtinti Būsto pritaikymo neįgaliesiems finansavimo tvarkos aprašą ir teisės aktų nustatyta tvarka finansuoti būsto ir jo aplinkos pritaikymą neįgaliesiems.

Universalus dizaino principai reglamentuoja ir artimiausios aplinkos pritaikymo žmonėms su negalia svarbą. Lietuvoje būsto pritaikymo neįgaliesiems tvarkos apraše (2019) judėjimo sutrikimus turintiems asmenims gali būti perkama įranga bei atliekami tokie būsto ir gyvenamosios aplinkos pritaikymo darbai: įėjimas į būstą, išorės laiptų pritaikymas, turėklų pritvirtinimas, įvairių atramų, laikiklių pastatymas, būsto viduje – sanitarinių mazgų ir gyvenamųjų patalpų

pritaikymas, suolelio vonios kambaryje (persėsti į vonią) pastatymas, elektrinio vandens šildytuvo pastatymas, turėklų pritvirtinimas, įvairių atramų, laikiklių vonios, dušo ar tualetu kambariuose pastatymas. Šiomis priemonėmis siekiama užtikrinti judėjimo negalią turinčių asmenų savarankiškumą.

Nepaisant palankios valstybės politikos dėl neįgaliųjų, judėjimo sutrikimų turintys asmenys susiduria su nemažai problemų. Viena iš jų – dažnai patiriama netiesioginė diskriminacija dėl nepritaikytos fizinės aplinkos. Nedidelė dalis visuomeninių pastatų ir objektų šalyje yra pritaikyti ne visiems, ypač judantiems neįgaliojo vėžimėliu. Taip pat dalis asmenų, turinčių judėjimo negalią, neturi jų specialiems poreikiams pritaikyto būsto. Trūksta techninės pagalbos priemonių. Socialinės paslaugos yra teikiamos asmenims, turintiems judėjimo negalią, bet jų vis dar trūksta, ypač gyvenantiems kaimo vietovėse ar mažesniuose miestuose, susiduriant su transporto organizavimo problema, finansinių išteklių stygiumi (Vaicekauskienė, Bartkevičienė, 2013). R. Raudelūnaitė ir J. R. Šinkūnienė (2010) teigia, kad judėjimo negalią turinčių asmenų patiriamas problemas bandoma spręsti ir siekiama pagerinti jų gyvenimo kokybę skiriant lengvatas, socialines ir kitas paslaugas. Specialiesiems neįgaliųjų poreikiams tenkinti numatomos techninės, finansinės pagalbos priemonės ir socialinės paslaugos.

Išvados

Judėjimo negalios asmenų įgalinimas akcentuojamas su savarankiškumo galimybėmis, dalyvavimu visuomeniniame gyvenime neišskiriant negalios, o ją integruojant. Valstybėje dominavęs medicininis integracijos modelis tampa vis mažiau reikšmingas ir vietą užleidžia naujam, pagal šiuolaikinį negalios suvokimą paremtam socialiniam modeliui, kurio dėmesys nuo asmeninių funkcinių apribojimų nukreipiamas į aplinkos sukeltus

Literatūra

1. Alčiauskaitė, L., Šinkariova, L. (2013). Judėjimo negalią turinčių asmenų negalios priėmimo sąsajos su saviveiksmingumu ir suvokiama socialine parama. Visuomenės sveikata (p. 87-95). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas. Žiūrėta 2016-11-18 internete: <[http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikat a/2013.3\(62\)/VS%202013%203\(62\)%20ORIG%20%20Judejimo%20negalia.pdf](http://www.hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikat%20a/2013.3(62)/VS%202013%203(62)%20ORIG%20%20Judejimo%20negalia.pdf)>.
2. Aragall, F., Neumann, P., Sagramola, S. (2013). European Concept for Accessibility. Luxembourg. Žiūrėta 2017-01-01 internete: <[http://www.eca.lu/index.php/documents/eucandocum ents/34-lithuanian-version-design-for-all-in-progress- from-theory-topracticeeca2013/file](http://www.eca.lu/index.php/documents/eucandocuments/34-lithuanian-version-design-for-all-in-progress-from-theory-topracticeeca2013/file)>.
3. Bagdonas, A., Lazutka, R., Vareikytė, A., Žalminė, L. (2007). *Skirtingi, bet lygūs visuomenėje ir darbuotėje*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija: Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.
4. Bitinaitė, I. (2013). Trumpa demografinės sistemos ir aplinkos pritaikymo neįgaliesiems apžvalga Lietuvoje. Žiūrėta 2016-11-13 internete: <[http://www.ndt.lt/naujienu-archyvas/2013m- naujienu-archyvas/](http://www.ndt.lt/naujienu-archyvas/2013m-naujienu-archyvas/)>.
5. Dvarionas, D., Motiečienė, R., Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R. (2014). Įgalinančių socialinių paslaugų modelis socialinės gerovės politikos kontekste. Filosofija. Sociologija (p. 89–97). Nr. 2. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija. Žiūrėta

apribojimus. Lietuvai artėjant prie biopsichosocialinio modelio integracijos dėmesys nukreipiamas ne į nuolatos didinamas išmokas ir neįgaliojo, kaip visuomenės probleminio vieneto suvokimą, o kaip visaverčio visuomenės dalyvio, kurio sėkminga adaptacija priklauso nuo jam pritaikytos aplinkos prieinamumo.

Universalus dizainas nereikalauja iš esmės naujų darbo procesų, tačiau jam būtinas platus vartotojų organizacijų ir įvairių tipų vartotojų dalyvavimas. Daugiausia dėmesio skiriama neįgaliųjų patirčiai, tad neįgalieji yra labai svarbūs bendradarbiavimo partneriai plėtros procesuose ir užtikrinant sprendinių kokybę, kurie sudarytų visas galimybes neįgaliesiems savarankiškai priimti sprendimus, dalyvauti visuomenės gyvenime, sėkmingai adaptuotis fizinėje aplinkoje ir teigiamai veikti jų identitetą.

Įstatymai, reglamentuojantys neįgaliųjų integraciją, turėjo įtakos naujai susiformavusiems universalaus dizaino principams, kurie grindžiami visų asmenų lygiavertiškumu suteikia galimybę judėjimo negalios asmenims jaustis pilnaverčiais visuomenės dalyviais. Pasaulio šalyse universalaus dizaino principų diegimas jau išibėgėjęs, daugelyje šalių toks dizaino kūrimas susilaukė daug dėmesio ir tampa kasdienybe, o Lietuvoje šiuo dizainu dar tik pradėdama domėtis. Europos Sąjungos šalys ir pasaulio valstybės XXI a. ypač susidomėjo universalaus dizaino pritaikymu, užtikrino sistemingą ir kokybišką įstatyminę bazę siekiant įdiegti naujus aplinkos pritaikymo principus pasaulio ir Europos šalyse. Lietuvoje sukurta pakankamai tvirta neįgaliųjų teises reglamentuojanti teisinė bazė, atitinkanti valstybės ekonomines galimybes ir padedanti tenkinti neįgaliųjų poreikius. Teisės aktuose apibrėžta įvairių valdymo lygių institucijų atsakomybė už neįgaliųjų teisių įgyvendinimą, skirta suderinti visų šių institucijų funkcijas, įtvirtinti tarpinstitucinį sistemingą bendradarbiavimą.

- 2016-12-04 internete:
<<http://lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2014/2/8897.pdf>>.
6. Edyburn, D. L. (2010). Would you recognize Universal Design for Learning if you saw it? Ten propositions for new directions for the second decade of UDL. *Learning Disability Quarterly* (p. 33-41). Žiūrėta 2016-11-13 internete:
https://www.researchgate.net/publication/260471491_Would_You_Recognize_Universal_Design_for_Learning_if_You_Saw_it_Ten_Propositions_for_New_Directions_for_the_Second_Decade_of_UDL
 7. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija šalims narėms dėl aktyvaus dalyvavimo užtikrinimo taikant universalaus dizaino strategiją CM/Rec(2009)8].
 8. Gerulaitis, D., Gudiničiū, B., Jurevičienė, M., Radzevičienė, L., Baranauskienė, I. (2011). Neįgaliųjų sveikatinimo lūkesčių tenkinimas NVO veiklose. *Visuomenės sveikata. „Sveikatos mokslai“*. Nr.1. Šiauliai.
 9. Gvaldaitė, L. (2009). Įgalinimas socialiniame darbe. Žiūrėta 2016-12-04 internete:
<<http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB0001:J.04~2009~1367169833563/DS.002.0.01.ARTIC>>.
 10. Išoraitė, M. (2007). Socialinių paslaugų administravimas. Vilnius: Saulelė.
 11. Jasiūnienė, D. (2012). Įgalinančios socialinių paslaugų organizacijos konstravimas. Kaunas. Žiūrėta 2016-12-04 internete:
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa0001:E.02~2012~D_20120626_104450-48716/DS.005.0.01.ETD>.
 12. Korolevič, A. (2009). *Aplinkos pritaikymas neįgaliesiems*. Konferencijos medžiaga. Vilnius. Žiūrėta 2016-12-14 internete:
<<http://www.lsveikata.lt/sveika-seima/projektai/77projektai/848>>.
 13. Kuodytė, V., Pajarskienė, B. (2012). Asmenų su fizine negalia integracijos psichosocialiniai aspektai darbo kontekste. Vilnius: Profesinės sveikatos centras.
 14. Kvieskienė, G., Čiužas, R., Vaicekauskienė, V., Šalaševičiūtė, R. (2015). Kompleksinė pagalba neįgaliesiems asmenims. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
 15. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. birželio 14 d. įsakymas Nr. 317 „Dėl str. 2.03.01:2001 „Statiniai ir teritorijos. Reikalavimai žmonių su negalia reikmėms“ patvirtinimo“ (Žin., 2001-06-22, Nr. 53-1898).
 16. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2019 m. vasario 19 d. įsakymas Nr. A1-103 „Dėl būsto pritaikymo neįgaliesiems tvarkos aprašo patvirtinimo“ (TAR, 2019-02-21, Nr. 2891)
 17. Lietuvos Respublikos stovybos, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo įstatymas 1996 m. kovo 19 d. Nr. I-1240 (Žin., 1996-04-10, Nr. 32-788).
 18. Ministrų komiteto Rekomendacija Rec (2006) 5 valstybėms narėms dėl Europos Tarybos Veiksmų plano skatinti žmonių, turinčių negalią, teises ir visapusišką dalyvavimą visuomenėje: žmonių, turinčių negalią, gyvenimo kokybės gerinimas Europoje 2006-2015. *Priimta 2006 m. balandžio 5 d. 961-ajame Ministrų komiteto atstovų posėdyje*.
 19. Motiečienė, R. (2012). Įgalinančių socialinių paslaugų konceptualizavimas socialinio darbo su šeima praktikoje. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai* (p. 193-207). Kaunas: VDU. Žiūrėta 2016-11-18 internete:
<gs.elaba.lt/object/elaba:6126420/6126420.pdf>.
 20. *Neįgaliųjų aptarnavimo viešajame ir privačiame paslaugų sektoriuose rekomendacijos*, patvirtintos Neįgaliųjų reikalų departamento prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos direktoriaus 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. V-37 (Žin., 2013-01-17, Nr. 6-251).
 21. Ostroff, E. (2011). Universal design: An evolving paradigm. *Universal design handbook* (p.1.3-1.11). Žiūrėta 2016-11-09 internete:
<<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.642.7529&rep=rep1&type=pdf>>.
 22. Raudelūnaitė R., Šinkūnienė J. R. (2010). Neįgaliųjų integracija: teorija ir realybė. *Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai* (p. 175-178). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
 23. Ruškus, J., Mažeikis, G. (2007). Neįgalumas ir socialinis dalyvavimas. *Kritinė patirties ir galimybių Lietuvoje refleksija*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
 24. Spautz, M. (2013). Liuksemburgo šeimos reikalų ir integracijos ministerijos pratarmė. Universalus dizaino plėtra: nuo teorijos iki praktikos. Liuksemburgas.
 25. Steinfeld, E. (2010). Universal Design, International Encyclopaedia of Rehabilitation. Žiūrėta 2016-12-05 internete:
<<http://cirrie.buffalo.edu/encyclopedia/en/article/107/>, Retrieved in March 28, 2011>.
 26. Steinfeld, E., Maisel, J. (2012). Universal Design: Creating Inclusive Environments. Švedija. Žiūrėta 2016-12-05 internete:
<http://udeworld.com/presentations/oslo/Steinfeld.Goals%20of%20UD-Oslo_Final_web.pdf>.
 27. Šliuzienė, J. (2012). Universalus dizainas prieinamesnei aplinkai. Vilnius.
 28. Vaicekauskienė, V., Beliavskaja, I. (2016). Specialiųjų poreikių asmenų požiūris į integracijos galimybes darbo rinkoje: Vilniaus miesto atvejis. *Socialinio darbo tyrimai ir aktualijos* (p. 8-19). Tėstinis mokslo straipsnių leidinys 4 tomas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
 29. Vaicekauskienė, V., Bartkevičienė, D. (2013). Specialiųjų poreikių turinčių asmenų tėvų požiūris į neįgaliųjų integraciją visuomenėje. *Socialinio darbo tyrimai ir aktualijos*. Tėstinis mokslo straipsnių leidinys 2 tomas. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
 30. Vaicekauskienė, V., Čiužas, R. (2013). Reflektyviojo modelio taikymo teorinės prielaidos socialinių darbuotojų rengime. Žiūrėta 2016-11-13 internete:
<<http://www.socialinisugdymas.leu.lt/index.php/socialinisugdymas/article/view/61/56>>.
 31. Valstybinės invalidų medicininės, profesinės, socialinės reabilitacijos programos kryptys 1992–

- 2002 metais, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. balandžio 7 d. Nr. 253
32. Viluckienė, J. (2011). Phenomenological analysis of the lifeworld of persons with motor disability: summary of doctoral dissertation. Vilnius: Vilniaus universitetas. Žiūrėta 2016-11-18 internete: <https://www.academia.edu/7836354/PHENOMENOLOGICAL_ANALYSIS_OF_THE_LIFEWORLD_OF_PERSONS_WITH_MOTOR_DISABILITY>.
33. Zaleskienė, I. (2012). Socialinis dalyvavimas. Žiūrėta 2016-11-13 internete: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LTLD_B0001:J.04~2012~1367188495141/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
34. Žemaitienė, N., Bulotaitė, L., Jusienė, R., Veryga, A. (2011). *Sveikatos psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
35. Žukauskas, S., Daugėla, M. (2006). Lietuvos miestų centrinės fizinės aplinkos prieinamumas žmonėms, turintiems fizinę negalę. Specialusis ugdymas (p. 122-134). Nr. 2 (15). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.

THEORETICAL ASPECTS OF THE ADAPTATION OF THE UNIVERSAL DESIGN IN THE CONTEXT OF MOTION DISABILITY

Summary

The article aims to theoretically justify the application of the universal design to persons with movement disability. It analyzes the aspects of the adaptation of the universal design for persons with movement disability. The research method is the analysis of scientific literature and legal documents. The universal design is increasingly playing an important role in the integration of people with disabilities as an instrument of social participation, which is significant for such persons. Due to inadequate environmental conditions, people with movement disability are unable to participate as independent, socially active individuals; therefore, they seek assistance from others. The laws governing the integration of the persons with disabilities have influenced the newly formulated principles of the universal design, which are based on the equality of all persons and enable those with movement disability to feel independent members of society.

Keywords: universal design, movement disability, adaptability, empowerment.

Informacija apie autorius

Aristida Čepienė. Šiaulių valstybinės kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto Socialinio darbo katedros lektorė. Mokslinių tyrimų laukas: socialinis darbas su neįgaliais, ugdymo/si strategijos ir technologijos, suaugusiųjų ugdymo socioedukacinės problemos.

El. pašto adresas: a.cepiene@svako.lt

Samanta Petkevičiūtė. Šiaulių valstybinės kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto Socialinio darbo katedros absolventė.

El. pašto adresas: samantos.petkeviciutes@gmail.com